

Marijanca Ajša Vižintin

Pouk maternega jezika in kulture pri učencih priseljencih: temelj za medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli?

Povzetek: Otroci priseljencev oz. učenci priseljenci imajo v slovenskih osnovnih šolah od leta 1996 pravico do pouka maternega jezika in kulture, od leta 2007 pa do tečaja slovenščine. Z odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami različnega etničnega, kulturnega, verskega in jezikovnega ozadja naj bi tudi v šolah uresničevali medkulturni dialog. Za to pa je ključno znanje jezikov, tako maternega jezika kot tudi jezika novega okolja. V Sloveniji bi morali zato poskrbeti za večjo izbiro kakovostnega učnega gradiva za poučevanje slovenščine kot drugega jezika v programih osnovnošolskega izobraževanja, zlasti pa bi morali zagotoviti ustrežnejše sistemske rešitve, ki bi učencem, katerih materni jezik ni slovenščina, omogočili pouk njihove materinščine in slovenščine kot drugega jezika. Med letoma 2007 in 2009 je vsako šolsko leto okoli dvesto šol na Ministrstvo za šolstvo in šport naslovilo prošnjo za financiranje pouka slovenščine kot drugega jezika. Samo osem šol pa je v šolskem letu 2008/09 (v prejšnjih letih celo manj) izvajalo pouk maternega jezika in kulture za učence priseljence. Na teh osem šol smo poslali vprašalnik z vprašanji o pouku maternega jezika in kulture učencev priseljencev. Povprašali pa smo jih tudi o drugih oblikah razvoja medkulturnega dialoga v šoli. Samo na treh od teh osmih osnovnih šol menijo, daje pouk maternega jezika in kulture pomemben del medkulturnega dialoga.

Ključne besede: medkulturni dialog, učenci priseljenci, materni jezik in kultura, slovenščina kot drugi/tuji jezik, osnovne šole

UDK: 37.035:372.46

Pregledni znanstveni prispevek

Marijanca Ajša Vižintin, asistentka, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: marijanca.vizintin@pef.uni-lj.si

Uvod

Besedilo gradi na osnovnošolski zakonodaji, ki omogo~a u~encem priseljencem¹ ob vklju~itvi v slovenski vzgojno-izobra~evalni sistem pouk maternega jezika in kulture ter pouk slovenščine (Zakon o osnovni šoli 1996; Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli 2007) ter na Beli knjigi Sveta Evrope o medkulturnem dialogu (v nadaljevanju: Bela knjiga Sveta Evrope 2009), ki definira medkulturni dialog. Sprašujem se, ~emu se u~iti jezik novega okolja in ~emu ohranjati materni jezik (Pirih Svetina 2005; ~ok 2009) ter kakšno finan~no podporo omogo~a šolam pri tem Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije (v nadaljevanju: MŠŠ), s podatki pa prikazujem, koliko šol to možnost uporablja (Štraus 2009; Štraus 2010).² Izpostavljam primer Osnovne šole Dragomirja Ben~i~a Brkina Hrpelje-Kozina (v nadaljevanju: OŠ DBB Hrpelje), na kateri so v šolskem letu 2008/09 uvedli pouk maternih jezikov u~encev priseljencev, sodelovanje z u~iteljema materinščine teh u~encev pa je bistveno pripomoglo k razvoju medkulturnega dialoga na šoli (Vižintin 2009 a; Vižintin 2009 b). Osmim šolam, ki so po podatkih MŠŠ v šolskem letu 2008/09 omogo~ile u~encem priseljencem pouk materinščine, je bil poslan vprašalnik odprtega tipa. Źelela sem izvedeti, kako potekata pri njih pouk materinščine u~encev priseljencev in pouk slovenščine kot drugega jezika, ali na šoli sodelujejo z u~itelji materinščine u~encev priseljencev in kako to vpliva na razvoj medkulturnega dialoga na šoli.

¹ Uredniška opomba: zaradi poenotenja terminologije v tematski številki Sodobne pedagogike je v besedilu uporabljena terminologija priseljenec, ki vklju~uje: priseljence prve generacije, tj. v tujini rojene u~ence, ki imajo starše rojene v tujini; priseljence druge generacije, tj. u~ence, rojene v Sloveniji, ki imajo starše rojene v tujini in naravne govorce, tj. u~ence, rojene v Sloveniji, ki imajo vsaj enega starša rojenega v Sloveniji.

² Za podatke (Štraus 2009; Štraus 2010), ki mi jih je na podlagi vprašanj poslala po e-pošti gospa Bronka Štraus z MŠŠ, se najlepše zahvaljujem.

Osnovnošolska zakonodaja in otroci priseljenci

Po priselitvi v Slovenijo imajo otroci priseljenci, katerih materni jezik ni slovenščina, pravico do vključitve v slovenski osnovnošolski vzgojno-izobraževalni sistem pod enakimi pogoji kot slovenski državljani in pravico do ohranjanja maternega jezika in kulture od leta 1996, pravico do tečaja slovenščine od leta 2007 ter od leta 2008 pravico do največ dve leti trajajočega prilagojenega ocenjevanja znanja. To jim zagotavljajo Zakon o osnovni šoli (1996, 10. člen), Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (2007, 3. člen), Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2008, 19. člen). Pravica do pouka maternega jezika je bila torej zagotovljena sočasno s pravico do vključitve v šolski sistem (1996), enajst let prej kot pravica do učenja slovenščine (2007) - vendar razen vključitve v osnovno šolo v Sloveniji sistematično ne izvajamo niti pouka slovenščine kot drugega jezika niti pouka maternega jezika in kulture. Pomemben dokument je tudi Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2007; v nadaljevanju: Strategija 2007), v kateri je kritično analizirano stanje v Sloveniji, v njej pa so poleg primerov iz tujine zapisani tudi cilji, načela in ukrepi za uspešnejše vključevanje učencev priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem. Priporočljivo bi bilo, da bi strokovni delavci poznali Strategijo (2007) in delovali v skladu z njo, kajti samo omogočanje »vpisa v šolo ni dovolj. Otroci morajo imeti v procesu vzgoje in izobraževanja enake možnosti za napredovanje, imeti morajo možnost ohranjanja svojega jezika, kulture in možnost izobraževanja brez občutkov diskriminacije.« (Medvešek 2006, str. 129)³

Medkulturni dialog

V Beli knjigi Sveta Evrope (2009) je medkulturni dialog definiran kot »proces, ki zajema odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami z različnim etničnim, kulturnim, verskim in jezikovnim poreklom in dediščino na podlagi medsebojnega razumevanja in spoštovanja. Zahteva svobodo in sposobnost posameznika, da se izrazi, ter tudi pripravljenost in zmožnost poslušati mnenja drugih. Medkulturni dialog prispeva k političnemu, socialnemu, kulturnemu in gospodarskemu vključevanju ter k povezovanju družb z različnimi kulturami. Spodbuja enakopravnost, človeško dostojanstvo in občutek skupnega cilja. Želi razviti globlje razumevanje različnih svetovnih nazorov in praks za večje sodelovanje in udeležbo (ali svobodo izbire), da se omogočita osebna rast in preobrazba ter spodbujata strpnost in spoštovanje do drugih.« (Bela knjiga Sveta Evrope 2009, str. 16) O vlogi učenja medkulturnih veščin⁴ (na to vplivajo tudi izobraževanje

³ Članek M. Medvešek (2006) govori o potomcih priseljencev, saj vprašanje ohranjanja njihovega maternega jezika v smislu organizirane dejavnosti še vedno ni rešeno, pri čemer »je velik del priseljencev in njihovih potomcev, predvsem z območja nekdanje Jugoslavije, slovenskih državljanov« (prav tam, str. 130).

⁴ Potrebno bi bilo spregovoriti še o medkulturni zmožnosti (Mikolič 2004; Grosman 2004), multikulturalizmu (Lukšič Hacin 2004; Kymlicka 2005), integraciji (Komac 2007), predsodkih (Ule 2009) ipd., a to presega okvire tega prispevka.

in izobraževalne ustanove s strokovnimi delavci) je zapisano: »Njihova naloga je mlade voditi in jih podpirati pri pridobivanju sredstev in oblikovanju stališč, potrebnih za življenje v vseh vidikih družbe, ter usvajanju strategij za to ter jim pomagati razumeti in pridobiti vrednote, na katerih sloni demokratično življenje, z vključitvijo spoštovanja človekovih pravic kot osnove pri obravnavi različnosti in s spodbujanjem odprtosti do drugih kultur« (prav tam, str. 29), v skladu s temi cilji pa bi morali biti oblikovani tudi šolski učni načrti in učno gradivo.

Čemu in kako učiti slovensko, čemu ohranjati materinščino?

Bela knjiga Sveta Evrope (2009) poudarja tako poučevanje prevladujočega jezika v državi kot jezikov pripadnikov manjšinskih skupnosti⁵: »Medkulturni pristop prepoznava vrednost jezikov, ki jih uporabljajo pripadniki manjšinskih skupnosti, vendar je pri tem nujno, da ti usvojijo prevladujoči jezik v državi, tako da lahko delujejo kot polnopravni državljani. To je v sozvočju z Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ki navaja, da je treba jezike z manjšim številom govorcev zaščititi pred morebitnim izumrtjem, saj prispevajo h kulturnemu bogastvu Evrope, in da je uporaba takih jezikov neodtujljiva pravica.« (Prav tam, str. 28) Se tega v šolah zavedamo? Na podlagi pisnih vlog odobri MŠŠ šolam plačilo ur za dodatno strokovno pomoč za poučevanje slovenščine kot drugega jezika ter za materni jezik in kulturo; oboje je namenjeno uspešnejšemu vključevanju učencev priseljencev. Prvo možnost, poučevanje slovenščine kot drugega jezika, v zadnjih treh šolskih letih izrablja približno dvesto šol, drugo, poučevanje maternega jezika in kulture, pa največ osem šol. K. Skubic Ermenc (2007) opozarja na »zaskrbljujoče diskrepanco med tistim, za kar se javno zavzemamo, in med tistim, kar zares delamo in v sebi menimo. Splošna ugotovitev za slovensko šolo je, da kljub zavzemanju za integracijo in inkluzijo (s temi besedami ne varčujemo) na ravni šolskega sistema (skladno z drugimi družbenimi sistemi) še vedno delujemo asimilacijsko. Želimo torej, da se vsi državljani in prebivalci Slovenije nasploh prilagodijo nam, da postanejo Slovenci.« (Prav tam, str. 134)

Slovenski jezik: jezik novega okolja (drugi jezik), učni jezik, učni predmet

Za otroke priseljence je slovenščina najprej *jezik novega okolja (drugi jezik)*, ki se ga »morajo« naučiti, če se želijo vključiti v novo okolje,⁶ slovenščina je zanje *učni jezik*, saj poteka poučevanje v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu v slovenščini (Zakon o osnovni šoli 1996, 6. člen);⁷ slovenščina pa je zanje tudi *učni*

⁵ Koga označuje izraz »manjšinske skupnosti«? So to v Sloveniji pripadniki avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti? Romi? Nove etnične/narodne skupnosti Srbov, Bošnjakov, Hrvatov, Črnogorcev, Albancev, Makedoncev ... (Komac 2007)?

⁶ V tem prispevku je drugi jezik »za posameznika sredstvo komunikacije, vzporedno z njegovim prvim jezikom. Po navadi se drugi jezik usvaja v okolju, kjer se ta jezik govori, uporablja kot primarno sredstvo komunikacije« (Pirih Svetina 2005 v Klein 1986, str. 19).

⁷ Izjemi sta območji, na katerih živijo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti, saj sta uradna in učna jezika tam še italijanščina in madžarščina.

predmet - glede na učni načrt (Križaj Ortar idr. 2005), prilagojen učencem, za katere je slovenščina materni jezik. Težava je, da v Sloveniji nimamo učnih gradiv za poučevanje slovenščine kot drugega jezika, namenjenih učencem priseljencem v Sloveniji; prav tako nimamo učnega načrta in učnih gradiv za poučevanje slovenščine kot drugega jezika kot učnega predmeta. Za učence priseljence in pedagoške delavce bi bilo lažje, če bi pedagoški delavci lahko vzeli v roke pripravljeno učno gradivo in bi poznali metode poučevanja slovenščine kot drugega jezika.⁸ Pomanjkljivosti se zavedajo tudi v Strategiji (2007), rešitev omenjenih težav pa (težko) pričakujemo z rezultati Javnega razpisa za sofinanciranje projektov za uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v vzgojo in izobraževanje za obdobje 2008-2011 (2008), ki naj bi nam prinesli ustrezna učna gradiva; to bo še eden od korakov na poti k zrelosti slovenskega jezika. »Zrelost pomeni - na kratko - celosten pogled na jezikovno situacijo, ki ne temelji na omejevanju pravic in izključevanju, temveč na zavedanju o raznolikosti govorcev, kodov, jezikovnih rab. Tak pogled naj bo usmerjen v zagotavljanje enakih možnosti vsem govorcem, to pa pomeni nove pristope in korake v jezikovni politiki in jezikovnem načrtovanju.« (Stabej 2005, str. 17)

Šolsko leto	Število učencev priseljencev skupaj (iz Jugoslavije⁹ + ostalih držav)	Število OŠ z dodatno strokovno pomočjo za slovenščino kot drugi jezik	Število odobrenih ur za dodatno strokovno pomoč za slovenščino kot drugi jezik
2007/08	730 (592 + 138)	203	8.905
2008/09	885 (772 + 113)	(195) ¹⁰	12.665
2009/10 ¹¹	541 (487 + 54)	190	7.835

Preglednica 1: Dodatna strokovna pomoč za pouk slovenščine kot drugega jezika^{9|10|11}

Preglednica 1 vsebuje podatke za obdobje od septembra 2007 do konca oktobra 2009 o številu učencev priseljencev, za katere je okoli dvesto osnovnih šol na leto prosilo MŠŠ za financiranje dodatne strokovne pomoči za pouk slovenščine kot drugega jezika. Le-to dodeli MŠŠ samo prvo šolsko leto po vpisu - upoštevajoč to dejstvo, ocenjujemo, da je bilo v tem obdobju število na novo vpisanih učencev priseljencev (najmanj) 2.156. Zanje je v omenjenem obdobju MŠŠ odobrilo 29.405 ur za dodatno strokovno pomoč za slovenščino kot drugi jezik, povprečno je to 13,6 ure na učenca priseljenca. Povečujeta se število učencev priseljencev in število

⁸ Izobraževanje učiteljev za poučevanje slovenščine kot drugega jezika omogočajo na Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani od leta 2008, na Fakulteti za humanistiko Univerze na Primorskem od leta 2009.

⁹ Iz držav naslednic nekdanje SFRJ.

¹⁰ Za šolsko leto 2008/09 je podatek o številu šol nepopoln; velja le za prve tri mesece šolskega leta 2008/09, ko so MŠŠ zaprosili za dodatno strokovno pomoč za slovenščino kot drugi jezik za 732 učencev priseljencev iz 195 šol.

¹¹ Podatki ne veljajo za celotno šolsko leto, ampak za september 2009 - oktober 2009.

odobrenih ur za dodatno strokovno pomoč za slovenščino kot drugi jezik; tudi podatki iz začetka šolskega leta 2009/10 nakazujejo, da se vpis otrok priseljencev nadaljuje. Kako so se šole ukvarjale s poučevanjem slovenščine kot drugega jezika pred letom 2007 in kako se zdaj, saj je v povprečju 13,6 ure na učenca veliko premalo za aktivno znanje jezika, ostaja odprto vprašanje.¹²

Materni jezik

Če bi se s svojo družino preselila v tujino, bi moja otroka postala otroka priseljencev oz. otroka tujca (zakonodaja) oz. otroka migranta (Strategija 2007) oz. otroka z migrantskim ozadjem (Motik 2007).¹³ Če se vprašam, ali bi doma govorili slovensko, bi učenci hodili k organiziranemu pouku slovenščine, bi poiskali slovensko društvo, bi se učili jezik novega okolja, si na vsa vprašanja odgovorim pritrdilno. Z istimi očmi gledam na (učence) priseljence v Sloveniji. Samoumevno se mi zdi, da se med seboj družijo, govorijo v svojem maternem jeziku in ga ohranjajo - ter se učijo jezika novega okolja. »Prvi (izvirni, materni jezik) ima v življenju vsakega posameznika pomembno vlogo. Na oblikovanje njegove osebnosti vpliva v postopkih identifikacije, bodisi kot sredstvo njegovega mišljenja in čustvovanja, interpretacije in prenosa misli ali kot gibalno njegovega vpliva na dogajanje v zunanjem svet« (Čok 2009, str. 25), stopnja njegovega razvoja pa pomembno vpliva »na učenje vseh nadaljnjih jezikov (izhodišče, iz katerega med drugim posameznik razvija in gradi znanje vseh drugih jezikov, ki se jih uči)« (Pirih Svetina 2005, str. 9). Zato je proces usvajanja prvega jezika pri otrocih priseljencih okrnjen, s tem pa je ogrožena njihova sposobnost za usvajanje drugih jezikov - zato je sistematično ohranjanje materinščine še pomembnejše. Republika Slovenija je podpisala dvostranske sporazume, ki omogočajo organizacijo pouka maternega jezika in kulture, z vsemi državami naslednicami nekdanje Jugoslavije. V šolskem letu 2003/04 se je učilo makedonskega jezika 52 učencev v Ljubljani, Kranju, Novi Gorici, na Jesenicah, srbskega 16 učencev v Mariboru, hrvaškega 35 učencev v Novem mestu, Ljubljani, Mariboru, Radovljici (Medvešek 2006). Po podatkih MŠŠ pa so se kraji in pouk jezikov v osnovnih šolah v naslednjih šolskih letih spreminjali.¹⁴

¹² Na podlagi lastnih izkušenj (tudi z drugimi šolami) lahko povem, da rešujejo stisko s prostovoljstvom, plačilom v obliki interesnih dejavnosti, dopolnilnega pouka, individualne strokovne pomoči; odvisno od iznajdljivosti in volje zaposlenih na šolah.

¹³ Oseba z migrantskim ozadjem je tista, ki ima sama izkušnjo selitve iz ene države v drugo (Motik 2007).

¹⁴ Zanimanje za pouk materinščine je v letu 2008/09 izrazilo še nekaj šol, a ni prišlo do realizacije. Finančne izdatke za pouk makedonščine pokriva Republika Makedonija, za pouk hrvaščine Republika Hrvaška. Za pouk albanščine, finščine, nemščine in ruščine pokriva finančne izdatke MŠŠ (Štraus 2010).

Šolsko leto	Osnovna šola (OŠ)	Materni jeziki učencev priseljencev	Število učencev	Število ur/teden
2004/05	OŠ Danile Kumar, Ljubljana	nemščina	16	/
	več šol	makedonščina	/	2
2005/06	OŠ Danile Kumar, Ljubljana	nemščina	/	8
	OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana	albanščina	do 40 učencev	4
	več šol	makedonščina	/	2
2006/07	OŠ Frana Erjavca, Nova Gorica	makedonščina	9	/
	OŠ Danile Kumar, Ljubljana	nemščina	/	8
		ruščina	14	2
	OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana	albanščina	15	4
	OŠ Karla Destovnika Kajuha, Ljubljana	makedonščina	4	/
2007/08	Makedonski kulturni center, Kranj	makedonščina	11	/
	OŠ Frana Erjavca, Nova Gorica	makedonščina	23	/
	OŠ Danile Kumar, Ljubljana	finščina	8	3
		nemščina	27	8
		ruščina	19	8 (4)
	OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana	albanščina	8	4
	OŠ Jakoba Aljaža, Kranj	makedonščina	8	/
2008/09	OŠ Karla Destovnika Kajuha, Ljubljana	makedonščina	4	/
	OŠ Angela Besednjaka, Maribor	hrvaščina	6	/
	OŠ Cirila Kosmača, Piran	albanščina	10	4
	OŠ Dragomirja Benčiča Brkina, Hrpelje-Kozina	albanščina	8	4
		makedonščina	9	/
	OŠ Frana Erjavca, Nova Gorica	makedonščina	/	/
	OŠ Danile Kumar, Ljubljana	finščina	8	3
		nemščina	37	8
		ruščina	/	8
	OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana	albanščina	8	4
	OŠ Jakoba Aljaža, Kranj	makedonščina	/	/
	OŠ Karla Destovnika Kajuha, Ljubljana	makedonščina	/	/

Preglednica 2: Osnovne šole, na katerih poteka pouk maternega jezika in kulture učencev priseljencev (/ - ni podatkov)

Iz preglednice 2 lahko razberemo, da se je v letih 2004 - 2009 povečalo število šol, na katerih je potekal pouk materinščine učencev priseljencev, z dve na osem, število jezikov, ki so jih poučevali, pa z dveh na šest. Število ur na teden niha od 2 do 8, število učencev v posamezni skupini pa od 4 do (skoraj) 40. Glede na to, da je predstavljalo število učencev priseljencev iz držav naslednic Jugoslavije od septembra 2007 do konca oktobra 2009 največji delež, tj. 1.851 učencev oz.

85,8 odstotka (glej preglednico 1), bi pričakovali, da bi bili poleg makedonščine in albanščine zastopani tudi drugi »jugoslovanski« jeziki.

Uvedba materinščine učencev priseljencev na OŠ DBB Hrpelje (2008/09)

Z učenci priseljenci so se srečali na OŠ DBB Hrpelje prvič v šolskem letu 2006/07. To in naslednje šolsko leto so se ukvarjali predvsem z vprašanjem, kako jih (na)učiti slovensko. Tretje leto, jeseni 2008, so MŠŠ zaprosili za učitelja maternih jezikov za 17 učencev priseljencev. S posredovanjem gospe Bronke Štraus z MŠŠ so začeli sodelovati z učiteljem makedonščine Zekirijo Šainoskim in učiteljico albanščine Almo Beltulalhu. Preučili so šolske urnike ter poiskali dneva, ko so lahko vsi učenci priseljenci prihajali k pouku materinščine, in to po pouku; odhod domov bi verjetno pomenil prevelik osip učencev. Če so prišli učenci k pouku materinščine prezgodaj, so počakali v šolski knjižnici, tako da je postala njihovo zatočišče. Zgodnja popoldanska ura, ko sta na šolo prihajala učitelja materinščine učencev priseljencev, je omogočila stik med njima in drugimi strokovnimi delavci; razvilo se je sodelovanje in kot posledica medkulturni dialog (Vižintin 2009 b). Učitelja materinščine učencev priseljencev sta aktivno sodelovala pri nekaterih prevodih obvestil, organizaciji in izvedbi dvojezičnih ur znotraj ur pouka (Vižintin 2009 a) ter medkulturnega dneva šole. V okviru tega so učenci priseljenci sodelovali tako v svojem maternem jeziku kot v slovenščini. Druge oblike razvoja medkulturnega dialoga so bile še: prilagojena bralna značka, učne ure s predstavitvijo značilnosti izvirne dežele učencev priseljencev, učne ure, katerih tematika so bili preseganje predsodkov in stereotipov ter pogovori o vzrokih preseljevanja,¹⁵ učne ure z medkulturnim pristopom pri obravnavi mladinske književnosti,¹⁶ prostovoljna učna pomoč drugih učencev. Vse to se ni dogajalo samo zaradi učiteljev materinščine učencev priseljencev, ki sta prihajala na šolo, a marsikaj je bilo uresničeno tudi z njuno pomočjo.

Pomeni pouk maternega jezika in kulture učencev priseljencev tudi vpliv na razvoj medkulturnega dialoga?

V šolskem letu 2008/09 je bilo v Sloveniji evidentiranih 885 novih učencev priseljencev. Približno dvesto slovenskih osnovnih šol je zato prosilo za dodatna finančna sredstva, potrebna za dodatno strokovno pomoč za slovenščino kot drugi jezik - le osem slovenskih osnovnih šol (glej preglednico 2) pa je učencem priseljencem omogočilo sistematično ohranjanje in razvijanje njihovega maternega jezika in kulture. »Današnje liberalno tolerantno držo napram Drugosti opredeljujeta dve temi: spoštovanje Drugosti, odprtost zanjo in obsesivni strah pred nadlegovanjem - skratka, Drugi je čisto v redu, če njegova prezenca ni vsiljiva, če Drugi ni zares Drugi [...] moja dolžnost, da sem strpen do drugega, dejansko pomeni, da se mu ne smem preveč približati, da ne smem vdirati v njegov prostor.« (Žižek 2007, str. 42)

¹⁵ Glej Milharčič Hladnik 2004.

¹⁶ Glej Blažic 2007.

Ali je vsaj na teh osmih šolah prevladala želja po spoznavanju bližnjega, tistega, čigar materni jezik ni slovenščina? Na podlagi izkušenj na OŠ DBB Hrpelje sem predvidevala, da so se podobne dejavnosti kot na tej šoli v luči razvoja medkulturnega dialoga dogajale tudi na drugih šolah. Od odgovorov na vprašalnik sem pričakovala nove ideje in nove oblike sodelovanja, ob pomoči katerih bi lahko nadgradili obstoječi model razvijanja medkulturnega dialoga na OŠ DBB Hrpelje in druge. Želela sem prikazati primere dobre prakse, ki v Sloveniji med prvimi uresničujejo medkulturni dialog na šoli upoštevajoč tudi pravico do maternega jezika. Vodstvom omenjenih osmih šol sem 12. 12. 2009 poslala vprašalnik po elektronski pošti.¹⁷ Odgovore sem zbiralala mesec dni; večino šol sem za odgovore prosila večkrat.

Skromni odgovori (štiri šole)

Tri šole, ki sem jim poslala vprašalnik, niso odgovarjale na zastavljena vprašanja, ampak so se odzvale nanj le s skopimi informacijami po e-pošti. S predstavnikom četrte šole, ki sem ji poslala vprašalnik, sem opravila telefonski pogovor in med njim delala zapiske.

Šola 1: »Na naši šoli nimamo organiziranega pouka materinščine za učence priseljence, kot je bilo zapisano v Vašem dopisu. Za učence priseljence organiziramo dodatne ure pouka slovenskega jezika, tudi s prostovoljci, spoznavamo njihovo kulturo in organiziramo, da se le-ti lažje vključijo v šolsko okolje in spoznavajo naš jezik tako, da jim pri tem nudijo pomoč učenci naše šole, ki njihov jezik razumejo; torej hkrati aktivno govorijo tako slovenski jezik kot svoj materni jezik, ki je materni jezik priseljenec.«

Šola 2: »Pri nas poteka tečaj makedonskega jezika, ki ga organizira društvo Ohridski biser in mi dajemo samo brezplačni prostor. Gospod, ki tečaj vodi, prihaja enkrat tedensko. Res paje, da se tečaja udeležujejo tudi naši učenci. Najbrž to ni tisto, kar ste mislili.«

Šola 3: »Vaš vprašalnik se nanaša na organizacijo pouka maternega jezika in kulture učencev priseljenec. Na naši šoli le brezplačno gostuje učitelj makedonskega jezika, ki popolnoma samostojno povabi učence iz Makedonije na tečaj. Torej na naši šoli takega tečaja ne izvajamo. Veliko pa se ukvarjamo s tečajem slovenskega jezika za učence priseljence.«

Šola 4: »Včasih si pomagamo s srbohrvaščino, ki jo razumemo tudi starejši zaposleni, oz. s srbskim, hrvaškim, bošnjaškim jezikom, pomagajo nam učenci, ki tudi razumejo te jezike. Najtežje je z učenci, katerih materni jezik je albanščina. Pomagali smo si s prostovoljko iz Zveze prijateljev mladine. Učenci priseljenci na naši šoli prihajajo iz Bosne, Makedonije, s Kosova. Ko se vključuje učenec priseljenec v prvi razred, kjer sta hkrati učiteljica

¹⁷ V spremnem dopisu sem šole obvestila, da so odgovori namenjeni objavi v reviji *Sodobna pedagogika* in da so lahko anonimni, a za to ni nihče zaprosil - kljub temu sem se pri štirih šolah (glede na skromne odgovore) odločila, da jih ob odgovorih samo oštevilčim. Štiri šole, ki so odgovorile na vprašalnik, pa sem oštevilčila in poimenovala. Vprašalnik sem poslala tudi na OŠ DBB Hrpelje; tam od oktobra 2009 nisem več zaposlena.

in vzgojiteljica, to ne predstavlja težav, hitro se nauči slovensko. Težje je, ko se vključuje učenec v višje razrede. Bilo bi lažje, če bi zanje organizirali zgoščeno obliko poučevanja slovenščine, v dopoldanskem času več ur skupaj, kot ponekod v tujini. Prireditev ob evropskem dnevu jezikov je čisto druga zgodba, ni povezana z učenci priseljenci. Odločili smo se, da ob evropskem dnevu jezikov vsako leto predstavimo en jezik, letos je bil to slučajno makedonski, zato smo k sodelovanju povabili naše starše, ti pa makedonsko društvo, drugo leto bo izbran drug jezik.«

Na šoli 1 sploh ne poteka pouk maternega jezika in kulture, kot je navedeno v podatkih MŠŠ. Pri poučevanju slovenščine kot drugega jezika si pomagajo s prostovoljci in učenci, ki sami govorijo tako hrvaščino kot slovenščino. Stična točka šol 2 in 3, če grobo povzamem, je: »Mi le brezplačno oddajamo prostor, s poučevanjem materinščine učencev priseljencev nimamo nič.« Tudi na šoli 4 si pri vključevanju učencev priseljencev pomagajo z učenci, prostovoljci in pedagoškimi delavci, ki sami obvladajo jezik(-e) naslednic držav SFRJ. Opazili so, da je vključevanje mlajših učencev in proces usvajanja slovenskega jezika pri njih preprostejši. Predlagajo, da bi (starejše) učence priseljence najprej vključili v strnjen tečaj slovenščine, ki bi ga določeno obdobje nadgrajevali znotraj učnega procesa. Kontaktna oseba je komentirala tudi (v spremnem dopisu omenjeno) prireditev na šoli ob evropskem dnevu jezikov, na kateri se je prepletalo več jezikov, predvsem pa slovenski in makedonski; prireditev je bila primer izjemnega medkulturnega dialoga, a očitno nepovezana z učenci priseljenci iz Makedonije. Ugotavljam, da učitelj, ki učence priseljence uči materinščine, strokovni delavci šole ne poznajo, sodelovanja z njimi ni. Pouk materinščine učencev priseljencev poteka v prostorih šol na željo bližnjih društev - to bi lahko pomenilo izjemno priložnost za povezovanje. Niso izrabljene možnosti, ki jih predstavlja navzočnost učiteljev materinščine učencev priseljencev na šoli: lahko bi jih prosili za pomoč pri prvih korakih ob vključitvi učenca (za prevode, predajo osnovnih informacij o šoli in življenju v njej), predvsem pa bi se lahko z njihovo pomočjo razvijal medkulturni dialog na šoli.

Odgovori na vprašanja iz vprašalnika (štiri šole)

Odgovore na vprašalnik so vrnila štiri šole. Dve šoli (6 in 8) sta se odzvali tudi na prošnjo po osebnem obisku, zato sem pisne odgovore dopolnila z ustnimi. Vprašalnik odprtega tipa se je nanašal na več področij: pouk maternega jezika in kulture učencev priseljencev (prvi sklop), pouk slovenščine kot drugega jezika,¹⁸ oblike razvoja medkulturnega dialoga na šoli (drugi sklop); na koncu pa so bila postavljena vprašanja, ki dodatno osvetlujejo proces vključevanja učencev priseljencev (tretji sklop).

¹⁸ Vseh osem obravnavanih šol (1-8) namenja veliko, verjetno največ pozornosti pri vključevanju učencev priseljencev, poučevanju slovenščine kot drugega jezika. Ker to ni predmet analize tega prispevka, bodo odgovori predstavljeni v enem naslednjih prispevkov.

<i>Šole, ki so odgovorile na vprašalnik¹⁹</i>	<i>Prvič materni jezik učencev priseljencev</i>
Šola 5 (OŠ Danile Kumar, Ljubljana) - mednarodni oddelek	2003/04
Šola 6 (OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana)	2005/06
Šola 7 (OŠ Dragomirja Benčiča Brkina, Hrpelje-Kozina)	2008/09
Šola 8 (OŠ Cirila Kosmača, Piran)	2008/09, zadnje tri mesece

Preglednica 3: Leto, ko je osnovna šola učencem priseljencem prvič omogočila pouk maternega jezika in kulture¹⁹

Vprašanja in odgovori prvega sklopa se nanašajo na pouk maternega jezika in kulture učencev priseljencev. Največ izkušenj na tem področju ima šola 5 (OŠ Danile Kumar, Ljubljana), in sicer že od leta 2003/04, dve leti pozneje se ji je pridružila šola 6 (OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana), leta 2008/09 pa še šoli 7 in 8 (OŠ DBB Hrpelje in OŠ Cirila Kosmača, Piran). Na treh šolah je dala pobudo za pouk materinščine šola (šole 5, 7 in 8), in sicer za eno hkrati MŠŠ (šola 5), na četrti pa albansko društvo Migjeni (šola 6). Učitelje materinščine so pomagali poiskati starši, veleposlaništva (šola 5), društvo, MŠŠ in šola, ki je pouk materinščine že izvajala - načini so bili raznoliki, opaziti pa je širjenje dobre prakse (primer povezave šol 7 in 8). Na vseh šolah poteka pouk materinščine učencev priseljencev enkrat na teden od dve do štiri ure, na dveh šolah (7 in 8) takoj po pouku, na dveh v kasnejših popoldanskih urah.

Navedeni vzroki za ohranjanje materinščine se razlikujejo: eden je »ohranitev narodne identitete« izvirne države (šola 5), drugi je »pravica do ohranjanja maternega jezika, ki je temelj za sožitje, medsebojno razumevanje in lažje učenje drugih jezikov« (šola 7), z opisom empatije: »Tudi sami bi želeli, da se naši učenci učijo maternega jezika, če bi živeli v tujini« (šola 7); to se zdi meni osebno ključni element pri razumevanju položaja (učencev) priseljencev, veliko pomembnejši od vseh (že več let) napisanih zakonov. Šola 6 se sicer načeloma zavzema za večjezičnost, prepozna jo kot prednost, a izpostavlja obremenjenost učencev priseljencev z drugimi šolskimi obveznostmi in učenjem slovenščine, to pa naj bi bil vzrok, da starši sami niso izrazili želje po pouku materinščine. Je dejstvo, da niso prepričani o pomembnosti ohranjanja materinščine, vzrok, da pouka materinščine učencev priseljencev na šoli v šolskem letu 2009/10 nimajo več? Samo načelno zavzemanje za ohranjanje materinščine ni dovolj, staršem je potrebno povedati, da je njihova prednost res večjezičnost, da pa se ta začenja z materinščino. Prepričana sem, da bi takšno jasno sporočilo vzgojno-izobraževalnih ustanov spodbudilo (učence) priseljence k bolj dejavnemu zavzemanju za pouk materinščine in obiskovanju le-te - to se je potrdilo na preostalih treh šolah.²⁰ Pa je slovenska družba dovolj

¹⁹ Zaradi varčevanja s prostorom odslej osnovne šole ne bodo več poimenovane s celotnim imenom, ampak pomeni šola 5 OŠ Danile Kumar, Ljubljana; šola 6 OŠ Hinka Smrekarja, Ljubljana; šola 7 OŠ Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje-Kozina in šola 8 OŠ Cirila Kosmača, Piran.

²⁰ Tudi Evropska unija priporoča znanje vsaj treh jezikov, od katerih je eden materinščina - angleščina kot zdajšnja lingua franca, jezik novega okolja, sosedski ali drugi jeziki pa lahko zavzamejo druga mesta. Pri priseljenicah je to vprašanje zaradi selitve v drugo okolje še posebej občutljivo.

zrela za ta korak? Konec leta 2008/09 so se zanj odločili še na šoli 8. Ohranjanje materinščine učencev priseljencev utemeljujejo z argumenti učiteljice albanščine (razvoj osebnosti, intelektualnih sposobnosti, razvijanje strpnosti, spoštovanje različnosti, pridobivanje vrednot) in temeljnima ciljema Evropske unije, večjezičnostjo in večkulturnostjo. Da to drži vsaj na deklarativni ravni, dokazujeta Bela knjiga Sveta Evrope (2009) in leto 2008, razglašeno za leto medkulturnega dialoga - slovenska resničnost pa je peščica šol, ki omogoča ohranjanje in nadgraditev materinščine učencev priseljencev.^{21 22}

<i>Opis dejavnosti za razvoj medkulturnega dialoga</i>	<i>Šola 5</i>	<i>Šola 6</i>	<i>Šola 7</i>	<i>Šola 8</i>
Kulturna prireditve, na kateri so učenci priseljenci lahko govorili/peli/igrali v svojem maternem jeziku.	Da.	/	Da.	/
Nabava slovarjev za šolsko knjižnico v maternem jeziku učencev priseljencev.	Da.	Da.	Da.	/
Nabava knjig za šolsko knjižnico v maternem jeziku učencev priseljencev.	Da.	/	Da.	/
Prilagojena bralna značka (tudi knjige v maternem jeziku učencev priseljencev).	Da, za nekatere.	/	Da.	/
Dvojezične ure; v okviru teh učenci priseljenci predstavljajo svoj jezik in ga primerjajo s slovenskim, npr. slovensko-albanske, slovensko-makedonske.	Da.	Da.	Da.	/
Šolske učne ure; v okviru teh učenci znotraj posameznih predmetov predstavljajo zgodovino, značilno hrano, navade, vero svoje izvirne dežele.	Da.	Da.	Da.	Da.
Pogovori v razredih o vzrokih preseljevanja.	Da.	Da.	Da.	Da.
Učne ure, katerih tematika je preseganje predsodkov, stereotipov.	Da.	Da.	Da.	/
Prostovoljna učna pomoč starejših učencev in učencev, ki so sami priseljenci.	Da.	Da.	Da.	/

Preglednica 4: Opis dejavnosti za razvoj medkulturnega dialoga na šoli

Drugi sklop obravnava opis dejavnosti za razvoj medkulturnega dialoga na šolah, v okviru katerih je res mogoč stik med različnimi kulturami in jeziki. Želela sem izvedeti, koliko nas zanimajo (učenci) priseljenci kot ljudje, ki s seboj prinesejo svojo kulturo in jezik, koliko lahko delijo z nami svoje izvirno bogastvo. Na vseh štirih šolah (5 do 8) izvajajo šolske učne ure, v okviru katerih lahko učenci priseljenci pri različnih predmetih predstavljajo značilnosti svoje izvirne dežele, prav tako se na vseh šolah pogovarjajo o vzrokih preseljevanja. Na treh šolah (5 do 7) so nabavili slovarje v materinščini učencev priseljencev, izvajajo dvojezične ure, v okviru katerih lahko učenci priseljenci predstavijo svoj materni jezik, in učne ure, katerih tematika je preseganje stereotipov, predsodkov. Učencem priseljencem prostovoljno pomagajo pri učenju starejši učenci in tudi sami učenci

²¹ Več kulturnih prireditev, npr. dan šole 30. 3. 2009.

²² Na dnevih dejavnosti in v okviru učnih enot, ki so posvečene medkulturnemu razumevanju.

priseljenci. Na dveh šolah (šoli 5 in 7) izvajajo kulturne prireditve, na katerih lahko učenci priseljenci nastopajo v svojem maternem jeziku, nabavili so knjige v maternem jeziku učencev in prilagodili bralno značko. Povzamem lahko, da je medkulturni dialog - glede na kriterije v preglednici 4 - najbolj razvit na šolah 5 in 7, na šoli 6 je medkulturni dialog razvit nekoliko manj, šola 8 pa je šele začela stopati po tej poti.

V tretjem sklopu so bila postavljena različna vprašanja, katerih namen je bil osvetliti dogajanje na šolah pri vključevanju učencev priseljencev. Samo dve šoli (5 in 7) sta odgovorili, da imata zaposlenega učitelja, ki sta tudi sama priseljenca - čeprav imajo (vsaj) učitelja materinščine učencev priseljencev (pogodbeno) zaposlenega vse štiri šole. Ta podatek potrjuje mojo tezo, da se na šolah ne zavedajo dovolj možnosti, ki jih ponuja sodelovanje z učitelji materinščine učencev priseljencev, kljub temu pa izpostavljajo nekaj oblik sodelovanja: pomoč pri sporazumevanju, poučevanje materinščine in pomoč pri učenju, usklajevanje urnika za pouk materinščine učencev priseljencev. Na šoli 5 nihče sistematično ne skrbi za različne oblike vključevanja učencev priseljencev, na drugih šolah so to socialna pedagoginja, šolska svetovalna služba, učiteljica slovenščine in knjižničarka v sodelovanju s svetovalno službo. Vsi se povezujejo z učiteljskim zborom, to pa je edino smiselno, saj delajo v razredih z učenci priseljenci prav učitelji. Kar zadeva sodelovanje s starši, ki ne znajo slovensko, se šole znajdejo različno: starši sami poskrbijo za prevajalca (šola 5), pri komunikaciji uporabljajo angleški, srbski ali hrvaški jezik (na pomoč priskočijo učitelji, ki jezik obvladajo), na šoli 7 si pomagajo tudi z učiteljema, ki učence priseljence učita materinščine. Iz odgovorov lahko sklepamo, da je odnos do učencev priseljencev večinoma odprt ter da so sprejeti pri drugih učencih in učiteljih na šolah. Odklanjanje in zasmehovanje sta vidni pri nekaterih mlajših učencih, vendar naj bi to začetno obdobje kmalu presegli (šola 8). V nasprotju s tem pa se po ugotovitvah Strategije (2007) in šol 4, 6 in 7 mlajši učenci priseljenci lažje vključijo v šolo. Na šoli 7 zaznavajo težave zaradi predsodkov staršev, organizirajo pa različne dejavnosti in delavnice za spodbujanje strpnosti (šoli 5 in 7). Učitelji so sodeč po odgovorih pripravljeni na prilagoditve ter spoznavanje novih kultur in jezikov, le na šoli 7 so samokritično ocenili, da je tega še vedno premalo. Na šoli 7, ki ima poleg šole 5 najbolj razvit medkulturni dialog, se zavedajo, da je pri vključevanju učencev priseljencev mogoče še marsikaj narediti in izboljšati. Prav tako upoštevajo učitelji možnost prilagojenega ocenjevanja: ne ocenjujejo slovenščine (šola 6), podaljšajo čas pisnega ocenjevanja in zagotavljajo dodatno razlago (šoli 7 in 8), sestavljajo individualne programe dela (šola 8).

Šola 5²³ je v primerjavi z drugimi šolami (6, 7 in 8) posebna v marsičem: materni jeziki učencev priseljencev, katerih pouk omogočajo, so finščina, nemščina, ruščina; podatki veljajo za mednarodni oddelek. Na drugih treh šolah sta materinščini učencev priseljencev makedonščina in albanščina, učenci priseljenci pa so vključeni v različne oddelke od 1. do 9. razreda. Kljub temu sem šola 5 vključila v raziskavo, saj ima s poukom materinščine učencev priseljencev največ izkušenj. Preostalim

²³ »Na šoli poučujejo starši učence še francoščino, pouk grščine pa obiskujejo nekateri učenci na drugi šoli.« (Šola 5) Pouk je delno financiran s šolnino.

trem šolam (6, 7 in 8) so skupne izkušnje z učenci druge/tretje generacije priseljencev iz držav naslednic SFRJ, z begunci ali učenci iz azilnega doma, npr.: »V 90. letih je šola intenzivno sodelovala z azilnim domom v bližini, zato imamo veliko izkušenj z otroki priseljenci, tudi s Kitajci, Iranci, Japonci. Na naši šoli vpišemo vsako leto nekaj otrok, predvsem iz držav nekdanje Jugoslavije. Vajeni smo dela z njimi. Hitro se naučijo sporazumevati, še posebej mlajši otroci. Večina otrok ima doma spodbudno okolje, v Sloveniji želijo ostati. Pogosto je v Sloveniji več let najprej oče, potem pa pripelje ženo in otroke. Opazili smo več pozitivnih zgledov, ko so otroci prišli poleti in se do jeseni že precej naučili govoriti slovensko.« (Šola 6) Ali pomeni tovrstna izkušnja iz preteklosti večjo možnost medkulturnega dialoga? Za takšno trditev bi bila potrebna širša raziskava, a dejstvo je, da so te šole med prvimi v Sloveniji, ki omogočajo učencem priseljencem pouk materinščine, čeprav nekatere še niso popolnoma prepričane, da sta ohranjanje in nadgraditev njihove materinščine enako potrebna kot učenje slovenščine - to paje razen redkih izjem vsesplošen slovenski pojav. Pri tem opozarjam še na dvome, ki obhajajo nekatere (šola 8) zaradi jezika, ki ga otroci govorijo doma.²⁴ Bi res morali govoriti doma slovensko, če slovenščina ni niti materni jezik otrok niti njihovih staršev, ampak je zanje drugi jezik, jezik okolja? Ima šola pravico posegati v avtonomijo doma?

Poudariti želim še nekaj pozitivnih primerov: izraženo potrebo po sistematični uvedbi enoletnega tečaja slovenščine za starše in otroke (šola 7, podobno šola 4). Na šoli 7 se zavedajo premikov, ki so jih naredili v želji po čim uspešnejšem vključevanju učencev priseljencev, in pozitivnih učinkov: »Pravo 'revolucijo' so predstavljali na šoli srečanja s starši, učenci in veleposlanikom ter večjezične prireditve. Učenci ter njihovi starši so nam hvaležni, na naši šoli se počutijo sprejete, z nami so pripravljeni polno sodelovati.« (Šola 7) Skupna točka šol 7 in 8 sta posebna programa, s katerima želijo naučiti slovensko starše učencev priseljencev;²⁵ obe sta staršem posredovali zloženko v slovenskem in albanskem jeziku, ki je vabila na tečaj slovenščine na Ljudsko univerzo Koper. Šola 8 je naredila še korak naprej: ker spoštuje prehranske navade učencev druge/tretje generacije priseljencev iz držav naslednic SFRJ, je prilagodila šolsko prehrano, opozarja pa tudi na njihovo pravico do materinščine: »V našem okolju je veliko otrok, 30-60 % v posameznih razredih, katerih materni jezik ni slovenski, ampak hrvaški, srbski, bošnjaški. Prav se nam zdi, da bi imeli tudi ti učenci možnost ohranjati svojo kulturo in jezik, poleg albanščine so tu še mnogi drugi jeziki. Vendar se pojavljajo vprašanja, kdo bo to organiziral, financiral, izvajal.« (Šola 8)²⁶

²⁴ »Večina učencev doma ne govori slovensko, kar se verjetno pozna pri znanju slovenščine v šoli. Tudi po pouku, popoldan, se družijo med seboj.« (Šola 8)

²⁵ BIPS: Beremo in pišemo skupaj, vodja Vesna Prunk, financira občina Piran (šola 8) in Spoznaj slovenski jezik in kulturo, vodja Marijanca Ajša Vižintin kot prostovoljka MDPM Sežana (šola 7).

²⁶ Svetovala sem sodelovanje z MŠŠ, ki je pripravljeno podpreti pouk vsakega maternega jezika in kulture, če se zbere več kot 5 učencev.

Sklep

Svet Evrope je v letu medkulturnega dialoga (2008) prišel do spoznanja, da je za doseg vključujočih družb potreben nov pristop, in sicer medkulturni dialog. Za uspešno vključenost (otrok) priseljencev je ključnega pomena, da se naučijo jezika novega okolja, obenem pa imajo pravico do ohranjanja materinščine. Za dodatno strokovno pomoč pri poučevanju slovenščine kot drugega jezika je MŠŠ v letih 2007/08 - 2009/10 zaprosilo povprečno po dvesto šol na šolsko leto; po številu odobrenih ur lahko sklepamo, da je bilo na novo vpisanih vsaj 2.156 učencev priseljencev. V nasprotju s slovenskim načelnim zavzemanjem za večjezičnost in medkulturni dialog pa podatki MŠŠ dokazujejo, da je v šolskem letu 2008/09 le osem slovenskih osnovnih šol spoštovalo eno osnovnih človekovih pravic, pravico do učenja maternega jezika; prejšnja letajih je bilo še manj. V letih 2004 - 2009 se je povečalo število šol, na katerih je potekal pouk materinščine učencev priseljencev, z dve na osem, število jezikov pa z dve na šest: albanščina, finščina, hrvaščina, makedonščina, nemščina, ruščina. Osmim slovenskim šolam, na katerih naj bi potekal pouk šestih maternih jezikov učencev priseljencev, je bil poslan vprašalnik z vprašanji o pouku maternega jezika in kulture učencev priseljencev ter drugih oblikah razvoja medkulturnega dialoga na šoli. Predvidevala sem, da sta organizacija pouka materinščine in sodelovanje z učitelji maternih jezikov učencev priseljencev bistveno pripomogla k razvoju medkulturnega dialoga na šoli, a analiza odgovorov na vprašanja tega ne potrjuje. Ena šola je odgovorila, da pouka materinščine učencev priseljencev sploh nima (!), tri pa v svojih skupih odgovorih sporočajo, da le brezplačno oddajajo prostor. Preostale štiri šole so odgovorile na vprašanja tako, da lahko ugotovim, da je bil pouk materinščine učencev priseljencev del učno-vzgojnega procesa v šolskem letu 2008/09 le na treh šolah: na OŠ Danile Kumar, Ljubljana (mednarodni oddelek) in OŠ DBB Hrpelje-Kozina, na kateri so pripravili številne dejavnosti v duhu medkulturnega dialoga, katerih pomemben del sta ohranjanje in nadgraditev materinščine učencev priseljencev. Tretja šola, OŠ Cirila Kosmača iz Pirana, je postavila temelje za začetek medkulturne poti v zadnjih treh mesecih šolskega leta 2008/09; skupna točka vseh treh šol pa je, da so bile same pobudnice za pouk materinščine učencev priseljencev na šoli. Vprašalnik je izpolnila še OŠ Hinka Smrekarja, na kateri je potekal pouk albanščine tri šolska leta, do leta 2008/09. Na tej šoli, ki je tudi razvila precej elementov medkulturnega dialoga, je zaznati načelno podporo večjezičnosti, značilno za slovenski prostor, a brez občutka, da se večjezičnost začenja z maternim jezikom učencev priseljencev. Ugotavljam, da za zdaj materni jezik učencev priseljencev v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu ne predstavlja elementa, bistvenega za medkulturni dialog. Le peščica osnovnih šol v Sloveniji izvaja tako pouk slovenščine kot pouk materinščine učencev priseljencev in razvija dejavnosti za krepitev medkulturnega dialoga. Za večino šol v Sloveniji pomeni vključevanje učencev priseljencev predvsem poučevanje slovenščine, to pa je veliko premalo, da bi lahko govorili o medkulturnem dialogu.

Literatura in viri

- Bela knjiga Sveta Evrope o medkulturnem dialogu: živeti skupaj v enakopravnosti in dostojanstvu. (2009). Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, sektor za načrtovanje politik in raziskave.
- Blažič, M. M. (2007). Teorija in praksa učenja in poučevanja medkulturne mladinske književnost v osnovni šoli. V: Košuta, M. (ur.). *Živeti mejo*. Slovenski slavistični kongres 18, Trst. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, str. 138-146.
- Čok, L. (2009). Poučevanje jezikov v otroštvu - sociološki in medkulturni vidik. V: Pižorn, K. (ur.). *Učenje in poučevanje jezikov v otroštvu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 136-151.
- Grosman, M. (2004). *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Javni razpis za sofinanciranje projektov za uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v vzgojo in izobraževanje za obdobje 2008-2011 (2008). http://www.mss.gov.si/si/okroznice_razpisi_in_javna_narocila/javni_razpisi/?tx_t3javnirazpispil%5Bshow_single%5D=881 (10. 1. 2010).
- Komac, M. (2007). *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Križaj Ortar, M., Bešter, M. in Saksida, I. (2005). *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja*. Slovenščina. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kymlicka, W. (2005). *Sodobna politična filozofija*. Ljubljana: Krtina.
- Lukšič Hacin, M. (2004). *Konceptualne dileme v razpravah o multikulturalizmu in globalizaciji*. Dve domovini, št. 19, str. 107-120.
- Mikolič, V. (2004). *Jezik v zrcalu kultur: jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med) etnična ozaveščenost v Slovenski Istri*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Milharčič Hladnik, M. (2004). *Šolske izkušnje v multikulturnem okolju Združenih držav Amerike skozi zgodbe slovenskih priseljenc*. Dve domovini, št. 20, str. 217-232.
- Motik, D. (2007). *Spoznavam sebe, tebe, nas: priročnik za učitelje za delo z učenci in starši*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Medvešek, M. (2006). *Vloga vzgojno-izobraževalnega sistema v procesu družbenega vključevanja*. *Sodobna pedagogika*, 57, posebna izdaja, str. 124-147.
- Pirih Svetina, N. (2005). *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.
- Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2008). *Uradni list RS*, št. 73/2008.
- Skubic Ermenc, K. (2007). *Interkulturalnost v učnih načrtih slovenske osnovne šole*. *Pedagoška obzorja*, 22, št. 1-2, str. 128-135.
- Stabej, M. (2005). *Kdo si, ki govoriš slovensko?* V: Mikolič, V. in Marc Bratina, K. (ur.). *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, str. 13-22.
- Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. (2007). V: *Enake možnosti: priseljenci*. Ministrstvo za šolstvo in šport republike Slovenije, Kolegij ministrstva. http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/ (10. 1. 2010).

- Ule, M. (2009). Medkulturni dialog ali o preseganju predsodkov do drugih in drugačnih. V: Kalčina, L. (ur.). Zbornik predavanj in dokumentov Mednarodne konference Izobraževanje za medkulturni dialog = Collection of written contributions and documents. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine, str. 36-43.
- Straus, B. (2009). Podatki Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije o osmih šolah z maternim jezikom otrok priseljencev v Sloveniji (2008/09). Poslano kot e-pošta na naslov avtorice prispevka.
- Straus, B. (2010). Podatki Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije o številu, šol, učencev in prošnj za dodatno strokovno pomoč za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika in za poučevanje maternega jezika in kulture (2003-2009). Poslano kot e-pošta na naslov avtorice prispevka.
- Vižintin, M. A. (2009a). Slovenščina v osnovni šoli - priložnost za medkulturni dialog. V: Stabej, M. (ur.). Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 401-407.
- Vižintin, M. A. (2009b). Sodelovanje slovenskih osnovnih šol z učitelji maternih jezikov otrok priseljencev. Dve domovini, št. 30, str. 193-213.
- Zakon o osnovni šoli (1996). Uradni list RS, št. 12/1996.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (2007). Uradni list RS, št. 102/2007.
- Žižek, S. (2007). Nasilje. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Marijanca Ajša VIZINTIN (University of Ljubljana, Slovenia)

MOTHER TONGUE, CULTURE LESSONS, AND IMMIGRANT CHILDREN: BASIS FOR INTERCULTURAL DIALOGUE IN SLOVENE PRIMARY SCHOOL?

Abstract: Immigrant children in Slovene primary schools have had the right to their mother tongue and culture lessons since 1996 and the right to a course in Slovene since 2007. Intercultural dialogue should be put into effect in schools for the open and respectful exchange of opinion among individuals and groups of different ethnic, cultural, religious and language backgrounds, where knowledge of language is of crucial importance. Because the adoption of a mother tongue by immigrant children is interrupted, it is necessary to address the mother tongue more systematically. To achieve successful inclusion in one's society, it is important to learn the language of the new environment; Slovenia faces a lack of didactic material to teach Slovene as children's second language. From 2007 to 2009 about 200 Slovene schools asked the Ministry of Education and Sports to finance the teaching of Slovene as a second language every year, but in the school year 2008/09 only eight schools offered their mother tongue and culture lessons to immigrant children. In previous years, there had been even fewer. These eight schools were sent a questionnaire asking questions about mother tongue and culture lectures to immigrant children, lectures of Slovene as a second language and other forms of intercultural dialogue development at school. Investigation has found only three schools in Slovenia that took part in the research are of the opinion that the preservation of the mother tongue and culture are an important part of intercultural dialogue.

Key words: intercultural dialogue, immigrant children, mother tongue and culture, Slovene as a second language, primary schools